

М. М. Мамчин

Національний університет “Львівська політехніка”,

Р. Патора

Суспільна академія наук м Лодзь, Польща

ПІДХІД ДО РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ В УКРАЇНІ

© Мамчин М. М., Патора Р., 2017

Обґрунтовано необхідність комплексного удосконалення регіональної системи організації продуктивних сил. Водночас сама система повинна бути оптимальною з погляду неухильного підвищення продуктивності праці, досягнення збалансованості між структурою трудових ресурсів і структурою робочих місць, оптимальним використанням предметів і засобів уречевленої праці і повною мірою враховувати особливості досліджуваної території. Самостійне значення має розвиток цієї системи стосовно проміжних і низових рівнів обласного розділення, диференціація її в повній номенклатурі регіональних одиниць – економічних округів і локальних соціально-економічних одиниць. Встановлено, що основою розвитку округів мають бути локальні соціально-економічні комплекси. На основі проведених досліджень виявлено, що округи, будучи важливими локальними структурними елементами обласної системи розселення і обласної системи організації продуктивних сил, можуть становити об’єктивну основу раціоналізації регіонального розвитку продуктивних сил.

За результатами аналізу організації продуктивних сил Львівської області виокремлено шість економічних округів: Львівський, Дрогобицький, Золочівський, Самбірський, Стрийський і Червоноградський. Пропонована система, яка охоплює територіальну організацію виробництва і територіальну систему розселення, може стати одним із підходів до раціоналізації й ефективного використання продуктивних сил регіону і сприяти створенню повноцінного життєвого середовища для його жителів.

Ключові слова: продуктивні сили, економічний округ, організація продуктивних сил, соціально-економічний комплекс, система розселення.

APPROACH TO REGIONAL DEVELOPMENT RATIONALIZATION OF PRODUCTIVE FORCES IN UKRAINE

© Mamchyn M. M., Patora R., 2017

In this article is described necessity of complex improvement for an a regional organization system of the productive forces. This system by itself has to be optimal in terms of the steady increase productivity of work, achieve a balance between the structure of human resources and the structure of job places, the best use of objects and tools of materialized labor and fully take into account the peculiarities of the study area. Self-importance has the development of the system with regard to the intermediate and grassroots levels of regional division, differentiation of the full range of regional units – economic counties and local socio-economic units. It was established that the basis of districts should form local socio-economic systems. Based on the results of research it was found, that regions, being local important structural elements of the regional system of resettlement and regional system of productive forces, can make an objective basis for the r streamline of regional development of the productive forces.

The analysis of the productive forces of the Lviv region made it possible to distinguish the six economic areas – Lviv, Drohobych, Zolochiv, Sambir, Stryi and Chervonograd. The system which covers the territorial organization of the production system and territorial settlement could be one of the approaches to streamline and efficient use of the productive forces of the region and promote the creation of a complete living environment for its residents.

The purpose of this article is to present results of the study particularities of regional development and the allocation of Ukraine grassroots integrated economic units (districts), which will increase the efficiency of regional modernization.

So proposed in article approach to the productive forces of the regional level with the release of grassroots units of differentiation – economic districts will fully take into account the peculiarities of the study area, optimize the use of available resources and on this basis to achieve the welfare of the region, the growth of cultural and technical level, reduce unemployment.

The basis of districts should form local socio-economic systems, which will have to become important local structural elements of the regional system of settlement and regional system of productive forces. Due to that, growing need to increase the role of local authorities and planning. In the center of the district important to focus the work of prospective and current planning and management of development of the productive forces on the territory of each particular district, and in the regional center should be made coordination of district authorities to the rational use of resources throughout the regional system.

Key words: productive forces, the economic district, organization of the productive forces, socio-economic complex, settlement system.

Постановка проблеми. В умовах ринкової орієнтації української економіки в державі спостерігаються певні дезінтеграційні процеси, які не сприяють ефективності функціонування соціально-економічної системи загалом і свідчать про відсутність структурованого й ефективного регіонального управління [7, 202]. Тому виникає потреба в розробленні нових підходів до дослідження особливостей регіонального розвитку, а особливо до регіональної організації продуктивних сил, які б дали змогу мінімізувати негативний вплив сучасних глобальних викликів і перетворили регіональні особливості на певні переваги, які надають додаткових можливостей для соціально-економічного зростання і досягнення життєвих стандартів, властивих розвиненим європейським державам.

Особливої актуальності набуває ця проблема в умовах проведення в Україні адміністративної реформи, успішна реалізація якої має забезпечити високий рівень якості життя громадян незалежно від місця їх проживання, а через підвищення ролі регіонального управління соціально-економічними процесами буде забезпечено вирішення важливих соціальних політичних та економічних питань, що дасть змогу досягти стабільності у державі і сформувати відповідальне громадянське суспільство.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання регіонального розвитку продуктивних сил розглянуто у багатьох працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема таких, як Е. Алаєв, М. Долішній, І. Лукінов, А. Мельник, І. Михасюк, С. Писаренко, М. Чумаченко та ін. Однак потребують подальшого дослідження проблеми, пов'язані із формуванням низових інтегральних економічних одиниць, які дають змогу ґрунтовніше враховувати історичні, природні, економічні та інші особливості їх розвитку і запропонувати механізми ефективнішого управління ними для оптимального поєднання загальнодержавних, регіональних і місцевих інтересів, а також сприятиме раціональному використанню внутрішніх можливостей регіонів і локальних територіальних систем організації продуктивних сил.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження особливостей регіонального розвитку України і виділення низових інтегральних економічних одиниць (округів), що дасть змогу підвищити ефективність регіональної модернізації країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Успішне проведення адміністративної реформи в Україні передбачає побудову ефективної моделі врядування на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях [2], що дасть змогу провести системні соціально-економічні

реформи і модернізацію країни та створити повноцінне життєве середовище для всіх громадян нашої держави відповідно до стандартів розвинених держав світу. Складність реалізації поставлених завдань зумовлена необхідністю оптимізації зв'язків як економічних, так і соціальних процесів розвитку суспільства.

Нагальною є необхідність проведення територіальної диференціації регіонів і виділення інтегральних економічних мікрорайонів, в яких би було враховано історичні, природні, економічні умови і рівень господарського розвитку локальних територіальних одиниць та які були б достатньо дрібними для ефективного управління ними [1, с. 125].

У зв'язку з тим доцільно передбачити як первинну інтегральну територіальну ланку систему низових інтегральних економічних одиниць, за якими закріпити термін “економічний округ”. Основою кожного економічного округу повинен, на нашу думку, бути економічний вузол, який є поєднанням економічно ефективних підприємств, установ і організацій, тобто галузей виробництва матеріальних благ, а також допоміжних і обслуговувальних галузей на невеликій території [5, с. 43].

Економічний вузол якнайповніше відображає особливості концентрації галузей виробничої і невиробничої сфер у межах локальної територіальної системи і утворює територіально-господарський комплекс локального типу.

Отже, територія округу охоплює сферу розміщення певної величини територіально-господарського комплексу і є основою розвитку внутрішньорегіональної системи розселення, які між собою взаємопов'язані і взаємозумовлені, мають не лише територіальний, але і динамічний характер.

На нашу думку, саме економічні округи можуть стати локальними структурними елементами обласної системи організації продуктивних сил. Отже, необхідно виділяти об'єктивно існуючі локальні територіальні системи в межах досліджуваного регіону, зокрема Львівської області.

Відомо, що центральна роль в концентрації продуктивних сил територіальної системи належить міським поселенням та їх системам. Розселення (міське і сільське) організує у просторі продуктивні сили (робочу силу і уречевлену працю). Тому для визначення ядра районування, що формує зону тяжіння певної території, доцільно скористатись методом поля демографічної взаємодії, який якнайповніше охоплює територіальну організацію продуктивних сил, і водночас просторова організація поселення як головна продуктивна сила доволі переконливо характеризує просторову організацію продуктивних сил загалом [6].

Потенціал після тяжіння можна розрахувати за модифікованим методом, який запропонував О. А. Евтеєв [4, с. 72–76].

Слід зазначити, що метод потенціалу поля тяжіння не охоплює повністю всі особливості досліджуваної території, однак, що особливо важливо, достовірно відображає реальне явище – роздрібнене районування.

За цим методом нами було розраховано модель демографічного потенціалу міських поселень Львівської області. За результатами розрахунків було окреслено зони тяжіння всіх цих населених пунктів. Картографування отриманих даних еквіпотенційними лініями свідчить про існування шести основних внутрішньообласних осередків зосередження населення. А оскільки просторова організація населення характеризує просторову організацію продуктивних сил загалом, то на території області існує шість районотвірних ядер, які можуть бути центрами відповідних мікрорайонів-округів. Під час проведення меж округів враховували економічний вплив ядер районоутворення на прилеглу територію, існуючий адміністративний поділ, а також особливості формування і розвитку в кожній виділеній частині області (окрузі) певного господарського комплексу.

Отже, нами на території Львівської області виділено шість внутрішньообласних частин-округів з центрами в найбільших містах області – Львові, Дрогобичі, Золочеві, Самборі, Стрию і Червонограді. Саме ці міста найзначніші в системах міських поселень відповідних округів Львівської області. Виділені нами міста є центрами високої концентрації людської діяльності, достатньої для забезпечення господарського тяжіння прилеглої до них території. При цьому кожне ядро концентрації продуктивних сил “не представляє собою механічної суми людських і уречевлених продуктивних сил, а є внутрішньо складним чином організованою взаємообумовленою системою різноманітних форм людської

діяльності, тобто соціально-економічним територіальним комплексом” [6, с. 52]. На нашу думку, процес подальшого розвитку вказаних міст повинен спричинити ріст ефективності функціонування соціально-економічних територіальних комплексів очолюваних ними округів.

Локальні соціально-економічні територіальні комплекси є основою розвитку округів і найпрогресивнішою формою територіальної організації продуктивних сил економічних районів. Вони складаються із взаємозумовлених і взаємопов’язаних частин: системи господарських комплексів і системи розселення населення.

Залежно від регіональних особливостей в кожному окрузі формується і розвивається свій господарський комплекс із властивою йому спеціалізацією і ступенем комплексності.

Як показало дослідження, найвищим рівнем розвитку характеризується Львівський, Дрогобицький і Стрийський округи. В цих округах найвища щільність населення, а також високий рівень урбанізації. Це певною мірою пов’язано із зосередженням на території цих округів значних мінерально-сировинних ресурсів, великих і середніх промислових підприємств, висококваліфікованої робочої сили.

Дещо нижчий рівень економічного розвитку Червоноградського округу, що зумовлено значною мірою односторонністю спеціалізації (вуглевидобуток) і порівняно недавнім початком його промислового розвитку.

Золочівський і Самбірський округи – найменш розвинені частини Львівської області з домінуванням сільськогосподарського виробництва.

Відмінності у рівнях економічного розвитку округів можна визначити на основі міри однорідності територіальної диференціації за кількістю зайнятих у народному господарстві, а також за обсягом виробленої валової продукції промисловості, яку розраховують за формулою [3].

$$H^* = \log a - \frac{1}{2} \sum_{k=1}^n a_k \log a_k, \quad (1)$$

де H^* – міра однорідності територіальної диференціації за досліджуваним показником; a_k – питоми ваги виділеного показника в територіальному розрізі

$$a = \sum_{k=1}^n a_k .$$

Проведені розрахунки з розподілу зайнятих у народному господарстві округів показали, що міра однорідності за такого розподілу ознак становить 2,24 біта, або 86,8 % від H_{max} . Це свідчить про однозначність виділених нами внутрішньообласних частин за кількістю зайнятих в суспільному виробництві округів.

Однак, рівень розвитку господарських комплексів досліджуваних округів характеризується певною диференціалізацією, про що свідчать деякі відмінності в територіальному розподілі за обсягом випуску валової продукції. У цьому випадку міра однорідності становить 1,66 біта, або 64 % від H_{max} .

Отже, у внутрішньообласних частинах Львівської області існують певні відмінності у рівні їх економічного розвитку.

Виявлена обставина потребує диференційованого підходу до економічної і соціальної політики в кожній локальній територіальній одиниці, адже розвиток господарських комплексів округів безпосередньо впливає на розселення, чисельність населення, демографічну структуру, міграційні процеси, рівень зайнятості, кваліфікацію. Одночасно наявність і склад локальних трудових ресурсів, їх відтворення, виробничі і культурно-побутові традиції за своєю соціальною й економічною значимістю є основним фактором розвитку локального господарського комплексу. Все це суттєво впливає на специфіку розвитку господарства і спричиняє необхідність створення таких робочих місць, які б якнайповніше відповідали кількісним параметрам і якісним характеристикам наявних трудових ресурсів.

При цьому слід враховувати, що головною метою розвитку округного соціально-економічного є досягнення певного економічного ефекту внаслідок раціонального використання трудових і матеріальних ресурсів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Раціоналізація розвитку соціально-економічної системи регіону передбачає врахування різноманітних факторів, зокрема технічних, організаційних, економічних, соціальних, які суттєво впливають на регіональну систему організації продуктивних сил. Запропонований в статті підхід до організації продуктивних сил обласного рівня з виділенням низових ланок диференціації – економічних округів дасть змогу повною мірою враховувати особливості досліджуваної території, оптимізувати використання всіх наявних ресурсів і на цій основі досягти покращення добробуту населення регіону, росту культурно-технічного рівня і зменшення безробіття.

Основу розвитку округів повинні формувати локальні соціально-економічні комплекси, які мають стати важливими локальними структурними елементами обласної системи розселення і обласної системи організації продуктивних сил. У зв'язку з тим зростає необхідність підвищення ролі територіальних органів управління і планування. В центрах округів необхідно зосередити всю роботу з перспективного і поточного планування і управління розвитком продуктивних сил на території кожного конкретного округу, а в обласному центрі повинна здійснюватись координація дій окружних органів з метою раціонального використання всіх ресурсів на території всієї регіональної системи.

Предметом подальших досліджень має стати розроблення принципів побудови механізму функціонування локальних територіальних систем організації продуктивних сил. Тільки через механізми регіональної політики як важливого елемента загальнонаціональної стратегії можна активізувати внутрішні потенціали регіонів для соціально-економічного зростання територій і держави загалом [8, с. 204].

1. Алаев Э. Б. *Эффективность комплексного развития экономического района* / Э. Б. Алаев. – М.: Наука, 1965. – 174 с. 2. Гончарук Н. Т. *Адміністративна реформа в Україні: сучасний стан та перспективи* // *Теорія та історія публічного управління. Аспекти публічного управління.* – 2013. – № 4. – с 28-33. 3. Гуревич Б. Л. *Географическая дифференциация и ее меры в дискретной схеме* // *Вопросы географии.* – № 77. – М.: Мысль, 1968. 4. Евтеев О. А. *Карта потенциала поля расселения как особый вид изображений населенности территории* // *Вестник Моск. ун-та, сер. География* – 1969. – № 2. – С. 72–76. 5. *Моделирование территориально-производственных комплексов / методология, теория и метод.* – Львов: Вища школа, 1981. – 136 с. 6. Нымлик С. Я. *О ядрах районообразования* / *Вестник Моск. ун-та, сер. География.* – 1970. – № 1. – С. 48–52. 7. Сімків Л. Є. *Регіональна політика України, її суть та особливості* / Л. Є. Сімків // *Економічні науки. – Серія “Регіональна економіка”*: Збірник наук. праць Луцького національного технічного університету. Вип. 11 (43). – Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2014. – С. 200–209. 8. Шамборовський Г. О. *Регіональна політика та структурні фонди ЄС: навч.-метод. матеріали до вивчення курсу* / Г. О. Шамборовський. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2013. – 38 с.

1. Alayev E. B. *Effektivnost kompleksnoho razwitiya ekonomicheskoho rayona* / E. B. Alayev. – М.: Nauka, 1965. – 174 s. 2. Goncharuk N. T. *Administratyvna reforma w Ukraini: suchasnyy etap ta ta perspektyvy* // *Teoriya ta istoriya publichnoho upravlinnya. Aspekty publichnoho upravlinnya.* – 2013. – N 4. – S. 28–33. 3. Gurevich B. L. *Goegraficheskaya differencyacyya i yeyo mery w diskretnoy sxemie* // *Woprosy geografii, N 77.* – М.: Mysl, 1968. 4. Yevteyev O. A. *Karta potenciala pola rasselenyya kak osobyuy wid izobraheniya nasielonnosti territorii*/Vesnik Mosk. un-ta, ser. geografia – 1969. – N 2. – S. 72–76. 5. *Modelirowanie teritorialno-proizvodstwennykh kompleksow / metodologia teorya i metod.* – Lwow: Wyhcha shkola, 136 s. 6. Nymlyk S. J. *O jadrach rayonoobrazovanyya* /S. J. Nymlyk // *Vesnik Mosk.un-ta, ser. geografia.* – 1970. – N 1. – S.48–52. 7. Simkiv L. Y. *Rehionalna polityka Ukrainy, yu sut ta osoblyvosti* / L. Y. Simkiv // *Ekonomichni nauky. Seriya „Regionalna ekonomika” Zbirnyk naukovykh prac. Luckyj nacionalnyy technichnyyuniversytet. Vypusk 11(43).* – Luck: RVV Luckoho NTU, 2014. – S. 200–209. 8. Shamborovsky H. O. *Rehionalna polityka ta strukturni fondy YS: navchalno-metod. Materially do wyvchennia kursu* / H. O. Shamborovsky. – Lviv: LNU im. I. Franka, 2013. – S. 38.